

INF1820: Introduksjon til språk-og kommunikasjonsteknologi

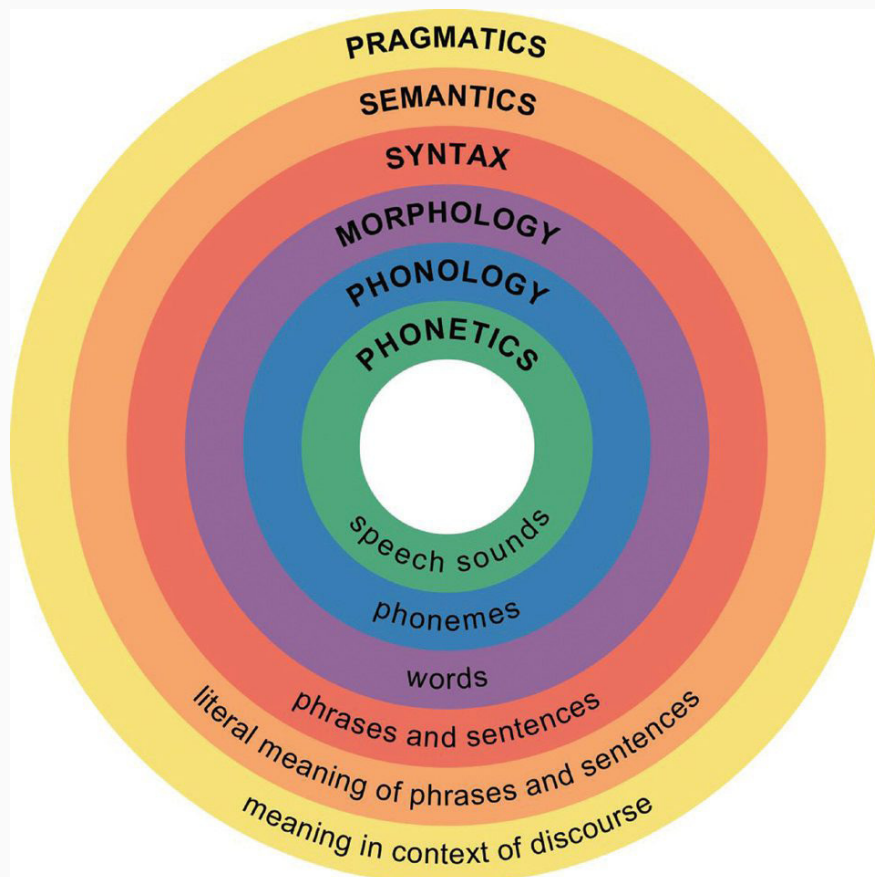
Åttende forelesning

Lilja Øvrelid

13 mars, 2017

1

I dag: Syntaks

2

Bakgrunn

- Syntaks: studiet av prinsipper og regler for setningsdannelse
- Beskrivelse av naturlige språk via sett med generelle (universelle) regler
- Gammel disiplin
 - Pāṇini: sanskrit grammatiker (4 BC)
- Mange teorier: mye til felles, en del forskjeller
 - Government and Binding (GB)
 - Minimalism Program (MP)
 - Head-driven phrase structure grammar (HPSG)
 - Lexical Functional Grammar (LFG)
 - Categorical Grammar
 - Dependency Grammar
 - ...

3

Generativ grammatikk

- Noam Chomsky: *Syntactic Structures* (1957)
- Syn på språk inspirert av naturvitenskap: språket er en mengde setninger
 - **mengde:** en samling objekter, f.eks.: $\{a, b, c\}$, $a \in \{a, b, c\}$, $d \notin \{a, b, c\}$
- Eksplisitt beskrivelse av denne mengden
 - *Alle nordmenn liker ikke fotball*
 - *Liker ikke alle nordmenn fotball*
 - **Nordmenn alle ikke liker fotball*
 - **Liker nordmenn fotball ikke alle*

4

- Generativ?
 - den grammatisk beskrivelsen skal **generere** alle og bare de grammatisk setningene i språket.
 - *Alle nordmenn liker ikke fotball*
 - *Liker ikke alle nordmenn fotball*
 - **Nordmenn alle ikke liker fotball*
 - **Liker nordmenn fotball ikke alle*

- Ekstensjonell (*oppregning*) vs. intensjonell (*beskrivelse*):
 - ekstensjonell: liste opp alle setninger:
 - { ... Alle nordmenn liker fotball,*
 - Alle nordmenn liker ikke fotball,*
 - Alle nordmenn liker fotball og friidrett,*
 - Alle nordmenn liker ikke fotball og friidrett. . . }*

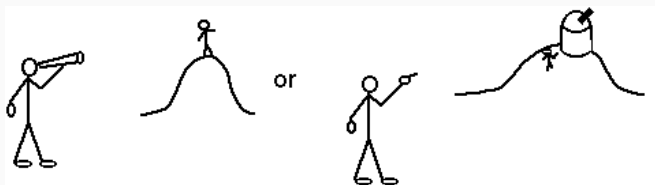
- Problem med ekstensjonell beskrivelse:
 - i prinsippet uendelig antall setninger
 - sier ingenting om setningers **struktur**
 - *Alle nordmenn*
 - *liker fotball*
 - *Alle*
 - *nordmenn*
 - *liker*
 - *fotball*

- En **grammatikk** er en beskrivelse av et språk
- Inneholder:
 - hvordan en språklig enhet ser ut – **form**
 - rollen enheten spiller i forhold til andre språklige enheter – **funksjon**
- Samme form kan ha ulike funksjoner:
 - *Hun kjøpte et **pent** hus.*
 - *Huset er **pent**.*
 - *Hun synger **pent**.*
- Form og funksjon for større enheter enn ord
 - **Et pent hus** er ikke alltid dyrere.
 - *Vi bodde i et **pent** hus.*

Grammatiske beskrivelser

Setningers struktur:

- Mer enn bare den lineære rekkefølgen
- Hierarkisk ordnede **fraser**:
 - funksjon - enkeltord og større grupper:
 - *Jeg liker fotball*
 - *Alle nordmenn liker fotball*
 - flertydighet - samme (lineære) ordstreng, ulik frasestruktur:
 - *Hun så gutten med teleskopet*
 - [*så gutten med teleskopet*]
 - [*gutten med teleskopet*]

9

Grammatiske beskrivelser

- En generativ grammatikk:
 - genererer alle og bare de grammatiske setningene i et språk
 - tildeler hver setning en strukturell beskrivelse
- En (generativ) grammatisk beskrivelse er en eksplisitt redegjørelse for mengden setninger i et språk
- Syntaktiske regler

10

- Data: våre språklige intuisjoner
- Hypotetisk-deduktiv metode
 - hypotetisk: formulerer hypoteser
 - deduktiv: deduserer (utleder) testbare konsekvenser fra hypotesene
 - hypoteser kan ikke verifiseres, men styrkes

- Den svenske professoren (en vits):

Det var en gang en svensk professor som arbeidet ut i fra en hypotese om at lopper hører med beina. Han hadde en dressert loppe. Når professoren sa "Hopp!", så hoppet loppen. Så gjorde professoren følgende forutsigelse: "Hvis jeg river beina av loppen, blir den døv." Han gjorde det. Når han deretter sa "Hopp!" til loppen, hoppet den ikke. Professoren konkluderte som følger: "Hypotesen om at lopper hører med beina stemmer."

Syntaks

“Studiet av hvordan setninger bygges opp av ord og ordkombinasjoner, såkalte konstituenten”

- **Syntaktisk form** - konstituenten beskrives i form av ordklasser, fraser:
 - fraser - større konstituenten over ordnivå
 - fraser navngis etter **hodet** - det sentrale, obligatoriske medlemmet, referanse
- **Syntaktisk funksjon** - konstituenten beskrives i form av sin funksjon i setningen som helhet
 - Subjekt
 - (Direkte og indirekte) Objekt
 - Adverbial

ORD – FRASER – SETNINGER

- **Setningen** - inneholder en finitt verbform og (som regel) et subjekt
 - *Spis!*
 - *Bea lukket vinduet fort.*
- **Frasen** - bygger opp setningen eller andre fraser (hierarkisk) og navngis etter hodet
 - NP (noun phrase)
 - VP (verb phrase)
 - PP (prepositional phrase)
 - etc.

Syntaktiske regler

- Kombinerer ord til fraser og fraser til setninger
- Beskriver forholdet mellom grupper av ord (ordklasser) og plassering i setningen
 - DT liker å komme foran et substantiv
- Syntaktiske funksjoner: subjekt, objekt
- Andre begrensninger som påvirker grammatikalitet
 - **Bea fant*
 - **Bea fant fort*
 - **Bea fant i bilen*
 - *Bea fant nøkkelen*

14

Syntaktiske regler

- Beskriver **hierarkisk** gruppering av ord
 - *gamle menn og kvinner kan forlate skipet*
 - [*gamle menn*] og [*kvinner*]
 - [*gamle [menn og kvinner]*]

15

- Strukturell flertydighet
 - *For sale: an antique desk suitable for lady with thick legs and large drawers*
 - *We will oil your sewing machine and adjust tension in your home for \$10.00*
- Flertydighet grunnet flere mulige strukturer for en setning
- Forklarer hvordan gruppering av ord relaterer til betydning

- Språkbrukere kan utføre grammatikalitetsbedømminger
- Grammatisk er ikke det samme som meningsfull
 - *Colorless green ideas sleep furiously*
 - **Furiously green sleep ideas colorless*
- Syntaktisk korrekt, semantisk nonsens
- Bekrefter skillet mellom syntaks og semantikk

Syntaktisk struktur

Konstituenter

- Konstituenter – grupperinger av ord i en setning, fungerer som en enhet
 - The dog ate my homework
 - The dog ate my homework
- Hvordan kan vi avgjøre konstituentstatus?
 - Lingvistiske tester

Lingvistiske tester:

- “stå alene” -testen:
 - *What did the dog eat?*
 - *My homework*
 - **ate my*
- “erstattes med pronomen”
 - *The dog ate **it***
 - *The dog ate my homework and the cat **did** too*
- “Flyttes som enhet”:
 - *It was **my homework** that the dog ate.*
 - ***My homework** was eaten by **the dog**.*

- Eksempel: *The dog played **in the garden***
 - *Where did the dog play? In the garden (stå alene)*
 - *The dog played there (erstattes med pronomen)*
 - *In the garden is where the dog played (flytter som enhet)*

Fraser

Fraser: syntaktiske kategorier

- Et enkelt ord kan bygges ut til en gruppe ord, slik at den nye gruppen har samme funksjon i setningen (en konstituent)
- Kan substitueres for hverandre
 - *The dog ate the cake*
 - *The dog ate the birthday cake*
 - *The dog ate the delicious birthday cake*
 - *The dog ate the delicious birthday cake that was meant for Bea*
- Fraser:
 - (adledd) hode (adledd: utfylling)
 - (*the delicious birthday*) cake (*that was meant for Bea*)

Substantivfraser (NP)

- Hodet er et substantiv
- Fungerer typisk som subjekt eller objekt i setningen
- Eksempler:
 - determinativ + substantiv: *the dog, en hund*
 - egennavn: *Barack Obama, Japan*
 - pronomener: *he, they, han, henne*
- Kongruens – feks tall, kjønn, bestemthet
- Hodet bestemmer kongruens

22

Preposisjonsfraser (PP)

- Hodet er en preposisjon
- Etterfølges av en NP-utfylling (preposisjonsobjekt)
- Eksempler:
 - prep + NP *in the garden, over the rooftops*
 - foranstilt adledd (Adj) *dypest ned i skuffen*

23

Adjektivfraser (AdjP)

- Hodet er et adjektiv
- Kan ha foranstilt adledd: adverb eller andre adjektiv
- Noen adjektiv tar etterstilt utfylling (som verb)
- Eksempler:
 - Adj: *crazy, red, brilliant*
 - foranstilt adledd: *almost crazy, pretty big*
 - etterstilt adledd: *crazy about dogs, lik sin far*

24

Verbfraser (VP)

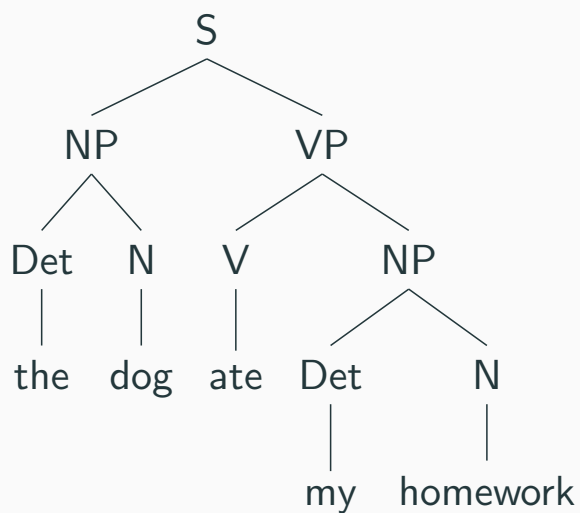
- Hodet er et verb i finitt eller infinitt form
- Eksempler:
 - verb *sover, danset*
 - verb + NP: *spiste kaken*
 - verb + NP + NP: *ga ham kaken*
 - verb + NP + PP: *la alle papirene i skuffen*
- Kan komplettere: *Jeg/Barnet/Den rare mannen . . .*

25

Trær og regler

Syntaktiske kategorier

- Frasale kategorier: NP, VP, AdjP, PP
- Leksikale kategorier: N, V, P, Adj, Adv
- Frasestrukturtre (Phrase Structure (PS) tree)

- *The dog ate my homework*
 - leksikale kategorier
 - finne umiddelbare konstituenter
 - finne hodet
 - ikke-leksikale kategorier (fraser)
- “top down” vs “bottom up”

1. Lineær rekkefølge i setningen
2. Syntaktiske kategorier for ord og grupper av ord
3. Hierarkisk struktur

- **noder** som forbindes av **grener**
- Tremetaforer: rot, løv (“leaves”), grener
- Familiemetaforer: mor, datter, barn, søster
- Dominans:
 - ikke-refleksiv, asymmetrisk
 - unik rot: kun en node som ikke domineres av noen annen node

- Informasjonen i et frasestrukturtre kan også representeres som **frasestrukturregler**
- Generaliserer over vår syntaktiske kunnskap
- Spesifiserer de velformede strukturene i et språk
 1. $S \rightarrow NP VP$
 2. $NP \rightarrow D N$
 3. $VP \rightarrow V NP$

- Noen flere regler: intransitive verb
 1. *The cat purred*
 2. *The woman laughed*
- $VP \rightarrow V$

- Noen flere regler: PP i VP
 1. *The dog played in the garden*
 2. *The cat ate the cake on the terrace*
- VP → VP PP
- PP → P NP

- Noen flere regler: leddsetninger (innledes av subjunksjon “complementizer” (C)):
 1. *My brother said that the dog purred*
 2. *We wondered whether the cat ate the cake*
- VP → V CP
- CP → C S

- mengden av setninger i et naturlig språk antas å være uendelig
- språkets **kreativitet**
 - Dette er en setning
 - Dette er en setning som jeg skriver akkurat nå
 - Dette er en setning som jeg tror at jeg skriver akkurat nå
 - Dette er en setning som Fredrik mener at jeg tror at jeg skriver akkurat nå
 - osv.

 - Dette er en kjedelig setning
 - Dette er en kjedelig kjedelig setning
 - Dette er en kjedelig kjedelig kjedelig setning
 - osv.

- endelig og eksplisitt grammatisk beskrivelse
- trenger mekanisme som kan generere (i prinsipp) uendelige strukturer
- **rekursive** strukturer: inneholder en delstruktur av samme type som helheten
 - programmeringsspråk: feks Python
 - frasestrukturgrammatikk: en trestruktur er rekursiv dersom den inneholder en node som dominerer en annen node med samme etikett

- Rekursive regler gjør at grammatikken kan generere et uendelig antall strukturer
 - *The dog played in the garden on Monday*
 - *The dog played in the garden on Monday for an hour*
 - *The dog played in the garden on Monday for an hour with a stick*
- $VP \rightarrow V PP ??$
- $VP \rightarrow VP PP$

- Andre rekursive regler
 - *The dog with the collar barked*
 - *The dog with the collar around its neck barked*
 - *The dog with the collar around its neck on the sofa barked*
 - ...
- $NP \rightarrow NP PP$

Bar-kategorier

- Annet eksempel på rekursjon: adjektiver
 - The kindhearted intelligent handsome boy
 - NP → Adj NP? **NEI**
- Determinativer og adjektiver har forskjellig status innenfor substantivfrasen
 - kun én determinativ, flere adjektiv
 - adjektiver modifierer substantivet direkte, determinativet har rekkevidde over Adj+N
- Introduserer et nivå mellom NP og N: **N'**
- NP → Det N'
- N' → Adj N'
- N' → N

37

Setninger

- Alle fraser har hode – hva med setningen?
 - The dog will eat the cake
 - The dog has eaten the cake
 - The dog is eating the cake
 - The dog might eat the cake
- VP ⇒ Aux VP
- Spesifiserer tidsramme for hendelsen beskrevet av verbet
- Aux er hodet: alle hendelser er lokalisert i tid

38

- **Seleksjon:** beskriver krav visse hoder har på sine syntaktiske omgivelser
 - verb selekterer forskjellige komplementer
 - The dog found the cake (NP) vs. *The dog found
 - My brother said that the cat ate it (CP) vs *My brother said
 - The cat purred () vs *The cat purred my brother

Transformasjoner

- Vi har kunnskap om at visse setninger er relatert
- Strukturelle forskjeller er helt systematisk relatert til en forskjell i betydelse
- Deklarative setninger vs. ja/nei-spørsmål
 - The cat is purring
 - Is the cat purring?
- Kan modelleres ved **transformasjonelle regler:**
 - Flytt Aux til S
- To steg:
 1. Frasestrukturreglene genererer den grunnleggende strukturen ("d(eep)-structure")
 2. Transformasjonelle regler kan endre ("s(urface)-structure")

Transformasjoner

- Andre eksempler:
 - aktiv-passiv
 - The dog ate the cake
 - The cake was eaten by the dog
 - eksistensialkonstruksjoner
 - The dog was in the garden
 - There was a dog in the garden
 - topikalisering
 - Vi skal treffes i morgen
 - I morgen skal vi treffes
 - utbryting ("cleft")
 - The dog ate the cake
 - It was the dog that ate the cake

41

Universell Grammatikk

- Generativ grammatikk: språket er lokalisert i den menneskelige hjerne
- Mål: en modell av denne indre språkmodulen (UG)
- Kan brukes til å beskrive alle naturlige språk, forutsi grammatikalitet
- Språk: enkle variasjoner over samme grunnleggende design
 - Frasestruktur
 - Fraser: hoder og komplementer
 - Setningers hode er Aux (eller T(ense)) som spesifiserer tempus, bøyningssamsvar og modalitet
- Forskjeller, feks ulik leddstilling: **parametre**

42